

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง
คุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตบางกอกน้อย
กรุงเทพมหานคร ในหัวข้อต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรม

๒.๒ หลักคุณธรรมของผู้บริหาร

๒.๒.๑ หลักทฤษฎีคุณธรรมของผู้บริหารที่มีต่อวิชาชีพการบริหาร

๒.๒.๒ หลักพรหมวิหารของผู้บริหารที่มีต่อเพื่อนร่วมงาน

๒.๒.๓ หลักธรรมคุ้มครองโลกของผู้บริหารที่มีต่อสังคมและสถาบัน

๒.๒.๔ หลักธรรมอุปปะการะมาของผู้บริหารที่มีต่อตนเอง

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรม

การศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศเพราะความเจริญที่ปรากฏทั้งในด้านวัตถุ
และด้านคุณธรรม นั้นเป็นผลสะท้อนคุณภาพของคนในสังคม อันเป็นผลจากการอบรมบ่มนิสัย
จากครอบครัว สถาบันการศึกษาตลอดจนการได้รับการขัดเกลาและประสบการณ์ในสังคมหากย้อน
มามองที่ประเทศแล้วเราจะเห็นว่า สังคมไทยในปัจจุบันนี้น่าห่วงมาก มีความบกพร่องเกิดขึ้นหลาย
ประการ เช่น ความเสื่อมโทรมในเรื่องคุณธรรมเกิดขึ้นในด้านการเมืองการปกครอง การประพฤติ
ปฏิบัติตนซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากอุปนิสัยของคนในสังคมที่มีค่านิยมไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควร เช่น
ความฟุ้งเฟ้อ การไม่ยอมรับความจริง ชอบพูดปด ขาดความซื่อสัตย์ อีกทั้งผู้ใหญ่ก็ไม่ได้
เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน ครอบครัวแตกแยกเด็กขาดความซื่อสัตย์ หันไปใช้ยาเสพติด
เป็นที่พึ่งแทน ปัญหาต่างๆ เหล่านี้สถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมบ่มนิสัยและถ่ายทอด
ค่านิยมต่างๆ ให้แก่เด็กและเยาวชนควรที่จะทบทวนแนวทางที่เคยดำเนินการต่อเนื่องมาเป็น
เวลานานว่าควรปรับเปลี่ยนทิศทางกันอย่างไร เพื่อสร้างระบบใหม่ให้เป็นระบบที่เหมาะสมกับ
สภาพสังคมปัจจุบันให้เป็นระบบที่ถูกต้องและคำนึงถึงคุณภาพของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ

คุณธรรม คำนี้ ซึ่งมีนักปรัชญา นักจิตวิทยา และนักการศึกษา ได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน เพื่อแนวทางที่จะนำไปอบรมในหน่วยงานของตัวเอง หรือ เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อเป็นแนวทางที่ทำให้หน่วยงานปฏิบัติหน้าที่ดีขึ้น โดยมีนักปรัชญาได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

อไควนัส (Aquionus)¹ ได้ให้ความหมายของคำว่า คุณธรรม เป็นลักษณะนิสัยที่ดี ทำให้เป็นมีสติ รู้สึกผิดชอบชั่วดี กระทำจนเคยชิน ซึ่งคนทั่วไปชมเชยละเห็นคุณค่า เป็นเจตคติที่แสดงออกซึ่งความดีทางศีลธรรม เป็นหลักที่จะทำให้ผู้บริหารมองเห็นถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ การงาน หรือในช่วงปฏิบัติหน้าที่ มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าในจิตใจ คือ มีสติ ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ ให้รู้ตัวอยู่เสมอว่า เราเป็นใคร เราทำหน้าที่อะไร เรามีคุณสมบัติพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่นั้น เป็นแบบอย่างที่ดีของคนในสังคม ในหน่วยงานที่รับผิดชอบอยู่ เพื่อให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้ทำตาม นำไปปฏิบัติเป็นแบบอย่างได้ดีขึ้น

เพลโต (Plato)² ได้ให้ความหมาย คำว่า คุณธรรม หมายถึง การกระทำตามแนวความคิดและมาตรฐานของสังคม ที่เกิดจากความเข้าใจ คุณค่าอันแท้จริงด้วยปัญญาคุณธรรมทางสังคม คือ การกระทำอันถูกต้องที่มาจากพื้นฐานของขนบธรรมเนียม อุปนิสัยประเพณี ความรู้สึกในทางที่ดี ความดีตามสัญชาตญาณ จากการที่เพลโตได้มองถึงคุณธรรมในรูปแบบของการกระทำ แนวคิดที่ดีของสังคม มองการปฏิบัติหน้าที่ ที่เป็นประจำ เป็นประเพณีที่ดีงามนั้น เป็นคุณธรรม โดยหลักปัญญาทางสังคมเข้ามาตัดใจในการนำหลักคุณธรรมนั้นมาใช้ในสังคม เพื่อให้เกิดความสุขในสังคม ถ้าขาดคุณธรรมนั้นแล้ว หรือ ประเพณีที่ทางสังคมได้ทำไว้ จะทำให้สังคมนั้นไม่มั่นคง ขาดความเชื่อมั่นในการทำหน้าที่ดี ทำให้เสื่อมสภาพ ขาดความนับถือของคนในสังคมนั้นไป

¹อไควนัส (Aquionus), อ้างถึงใน สุรางค์ ไคว์ตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘.

²เพลโต (Plato), อ้างถึงใน อารี จำปาทอง, การส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ปรินิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปาริสาณมิตร, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐.

ธอร์นไคค์ และบาร์นฮาร์ต (Thorndike & Barnhart)³ ได้ให้ความหมาย คำว่า คุณธรรม หมายถึง คุณภาพที่ดีทางด้านศีลธรรมเฉพาะอย่าง เช่น ความกรุณา ความยุติธรรม สรุปได้ว่า นักปรัชญาได้ให้ความหมาย คำว่า คุณธรรม เป็นไปในทางที่สังคมกำหนด หรือ สังคมเคยปฏิบัติกันมา เป็นประเพณี เน้นหลักปัญญา ในการทำหน้าที่ และ มีความกรุณา ความยุติธรรมเป็นหลัก เป็นกฎเกณฑ์ทางสังคม ให้เป็นพื้นฐานที่ดีของคนในสังคมด้วย มองเห็นได้ว่า หลักแนวคิดของนักปรัชญาคล้ายเหมือนกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้บริหารที่ดีนั้นจะต้องมี สติ ในการตัดสินใจ และยังต้องมีความกรุณา ยุติธรรมกับลูกน้อง เมื่อได้ที่ผู้บริหารขาดหลักนี้ ที่เป็นกฎทางสังคมแล้ว จะทำให้หน้าที่รับผิดชอบอยู่นั้น เสื่อมไป ขาดคนนับถือ ลูกน้องไม่ให้ความเคารพในหน้าที่การ แม้ทั้งตัวเองยังขาดความเชื่อมั่น ในการทำงานด้วย

นักคิดทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมาย คำว่า “คุณธรรม” ไว้มากมาย ที่จะทำให้ผู้บริหารสามารถนำไปปฏิบัติหน้าที่ได้ ทั้งยังมองเห็นถึงการกระทำของตัวเองได้ว่า หลักคิดข้อใดที่เข้ากับตัวเอง หน้าที่จะนำไปปฏิบัติมาก หรือหลักคิดข้อใดควรทำตาม สิ่งเหล่านี้ เป็นหลักคิดของนักศึกษา ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ⁴ ได้ให้แนวคิดในเรื่อง “คุณธรรม” ว่า ที่ไหนมีการทำหน้าที่ที่นั่นมีคุณธรรม หน้าที่ คือ สิ่งที่มีชีวิตทุกชีวิตจะต้องปฏิบัติ แต่หน้าที่ในที่นี้จะหมายถึงหน้าที่ที่ต้องสำหรับจะให้ชีวิตดำเนินไปได้และเจริญก้าวหน้าขึ้นไปจนถึงระดับสูงสุด ในการปฏิบัติหน้าที่นั้นจะต้องยึดอุดมคติในการทำงาน การทำงานเพื่อนั้นท่านพุทธทาสได้อธิบายไว้ว่า เป็นการทำงานด้วยจิตว่าง กล่าวคือ ทำงานเพื่อมุ่งผลสำเร็จของงานไม่ใช่ทำโดยเพื่อหวังผลประโยชน์จากงาน เป็นการทำงานด้วยความคิดที่เฉลียวฉลาดเพื่อทำให้งาน ประสบผลสำเร็จโดยปราศจากความรู้สึกว่าเป็นตัวเราหรือของเราซึ่งก็คือ การทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ตามหลักคุณธรรมสากลนั่นเอง และเมื่อได้ผลงานมากแล้วก็ยกให้เป็นภาวะแห่งความว่างจากการเป็นเจ้าของ ไม่มีการหมายมั่นว่าเป็นงานของเราเป็นผลงานของเรานั้น การทำงานในลักษณะนี้ คือ การมีคุณธรรม

³ธอร์นไคค์ และบาร์นฮาร์ต (Thorndike & Barnhart), อ้างถึงใน สมพงษ์ จิตระดับ, การจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖๔.

⁴พุทธทาสภิกขุ, คู่มือการพัฒนาคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๓๗.

จากแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ มองให้เห็น ท่านเน้นตรงที่การปฏิบัติหน้าที่ของตัวเอง ถ้าปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมีสติ มีปัญญา ยังเน้นถึงจิตใจของคนที่เป็นผู้บริหาร หรือ ผู้ทำงานด้วยว่า เมื่อมีคุณธรรม อยู่ในใจ มีสติ มีความยุติธรรมย่อมจะรักษาความดีไว้ และทั้งยังปฏิบัติหน้าที่การดีด้วยงานออกมา ก็จะได้ ทำให้มีคน หรือ บุคคลในหน่วยงาน ได้รับความยินดีด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ⁵ ได้กล่าวว่า “คุณธรรม” เป็นคุณภาพของจิตใจ กล่าว คือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงามให้เป็นจิตใจที่สูงประณีตและประเสริฐ เช่น

๑. เมตตา คือ ความรักปรารถนาดี เป็นมิตร อยากให้ผู้อื่นมีความสุข
๒. กรุณา คือ ความสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์
๓. มุทิตา คือ ความพลอยยินดี พร้อมทั้งจะส่งเสริมสนับสนุนผู้ที่ประสบความสำเร็จให้มีความสุขหรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม

๔. อุเบกขา คือ การวางตัววางใจเป็นกลาง เพื่อรักษาธรรม เมื่อผู้อื่นควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาตามเหตุและผล

ยังได้อธิบายอีกว่า การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไปการครองชีวิต การเลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ทุกด้าน ทุกระดับ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทั้งทางด้านส่วนตัวด้านสังคมด้านอารมณ์ด้านจิตด้านปัญญาอย่างถูกต้อง

จากความคิดเห็นมองว่า เน้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การบริหารงานนั้น จะเน้นไปที่ พรหมวิหาร ๔ เป็นหลัก ของการบริหาร มองถึงความเมตตา ผู้บริหารจะต้องมีความเมตตาต่อผู้ได้บังคับบัญชา ไม่อคติต่อลูกน้อง ลูกน้องก็ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ทำงานออกมาได้ดี ทั้งยังต้องมี ความกรุณาต่อลูกน้องด้วย สิ่งสำคัญหลัก ๔ อย่างนี้ เป็นหัวใจของคนทำงาน ทุกๆ หน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นราชการ เอกชน หรือ หน่วยงานโรงเรียน และสถาบันครอบครัว ก็ตาม ยังต้องมีหลักธรรม ๔ อย่างไว้ในจิต ไว้ในหัวใจ ของตัวเองอยู่เสมอ

นักการศึกษา ได้ให้ความหมาย คำว่า “คุณธรรม” ไว้มากมาย การที่ผู้บริหารจะบริหารงานให้เกิดผลดีได้นั้น จะต้องมียึด ในการปฏิบัติหน้าที่ทั้งภายนอกและภายใน เป็นหลัก ในการปฏิบัติหน้าที่ หลักภายนอก คือ กฎ ระเบียบ วินัย ข้อบังคับต่างๆ ตลอดจนการศึกษา คุณลักษณะของผู้บริหารรุ่นก่อนด้วย ที่ประสบความสำเร็จในการบริหารงานมาแล้ว ทั้งยังเป็นนักปกครองที่ดีด้วย หรือ ผู้นำ เป็นสิ่งที่ผู้บริหารที่ต้องจำและศึกษาให้เข้าใจหลักให้มากที่สุด เข้าใจ เพื่อที่จะนำมาปฏิบัติได้ หลักภายใน คือ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระธรรม

⁵พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนในสังคม, (กรุงเทพมหานคร : กองการพิมพ์ฝ่ายประชาสัมพันธ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔.

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นสัจธรรมตลอดมา เป็นวิทยาศาสตร์ไม่ลำสมัยทนต่อการพิสูจน์ ทุกกาลทุกสมัย สามารถน้อมนำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติพันทุกข์ ประสบความสำเร็จ ตันติสุขตลอดมา ผู้บริหารไม่ว่าจะเก่งกาจขนาดไหน จะไม่สามารถบริหารงานได้ผลสำเร็จ อย่างยืนยาวและยั่งยืนหากเป็นผู้ขาดคุณธรรม ดังที่มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้มากมายดังนี้

อมรา เล็กเริงสินธุ์กล่าวว่า “คุณธรรม” นับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคนและทุกวิชาชีพ หากบุคคลใดหรือวิชาชีพใดไม่มีคุณธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้วก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและแห่งวิชาชีพนั้นๆ ที่ยิ่งกว่านั้นก็คือ การขาดคุณธรรมทั้งในส่วนบุคคลและในส่วนวิชาชีพ อาจมีผลร้ายต่อตนเองสังคม และวงการวิชาชีพ ในอนาคตได้อีกด้วย ดังจะพบเห็นได้จากการเกิดวิกฤติศรัทธาในวิชาชีพหลายแขนงในปัจจุบัน ทั้งในวงการวิชาชีพครู แพทย์ ตำรวจ ทหาร นักการเมือง การปกครอง จึงมีคำกล่าวว่า เราไม่สามารถสร้างครูดีบนพื้นฐานของคนไม่ดีและไม่สามารถสร้างแพทย์ ตำรวจ ทหาร นักการเมืองที่ดี ถ้าบุคคลเหล่านั้นมีฐานทางนิสัยและความประพฤติที่ไม่ดี ดังพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดชมหาราช ในพระราชพิธี บวงสรวงสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชว่า “การจะทำงานให้สัมฤทธิ์ผลที่พึงปรารถนา คือ ให้เป็นประโยชน์และเป็นธรรมด้วยนั้นจะอาศัยความรู้แต่เพียงอย่างเดียวมิได้จำเป็นต้องอาศัยความสุจริต ความบริสุทธิ์ใจและความถูกต้องเป็นธรรมประกอบด้วย เพราะเหตุว่าความรู้นั้นเสมือนเครื่องยนต์ที่ทำให้ขดยานเคลื่อนไปได้ประการเดียว ส่วนคุณธรรมดังกล่าวแล้วเป็นเหมือนหนึ่งพวงมาลัยหรือหางเสือซึ่งเป็นปัจจัยที่นำทางให้ขดยานดำเนินไปถูกทางด้วยความสวัสดิ คือ ปลอดภัยบรรลุดุจประสงค์”

ประภาศรี สีหอำไพได้กล่าวไว้ว่า “คุณธรรม” ว่า หลักธรรมจริยาที่สร้าง ความรู้สึก ผิดชอบชั่วดี ในทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี การกระทำที่ดีย่อมมีผลิตผลของความดี คือ ชื่นชมยกย่องในขณะที่การกระทำชั่วย่อมนำความเจ็บปวด มาให้ การเป็นผู้มีคุณธรรมก็คือ การปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่พึงงามความเข้าใจเรื่องการกระทำดีมีคุณธรรม เป็นกฎเกณฑ์สากลที่ตรงกัน เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียน ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น สภาพของการทำความดี คือ ความเหมาะสม ควรต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สามารถตัดสินใจ แก้ไขปัญหา ได้อย่างเหมาะสม ด้วยหลักจริยธรรมที่สามารถจำแนก ความถูกผิด สามารถสั่งสอนอบรมให้ปฏิบัติ ตามมาตรฐาน ของพฤติกรรมที่ถูกต้อง มีสติสัมปชัญญะรับผิดชอบชั่วดีตามทำนองคลองธรรม มีจิตใจ ลักษณะนิสัยและความตั้งใจหรือเจตนาที่ดีงาม

‘อมรา เล็กเริงสินธุ์, **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : เสนาธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

‘ประภาศรี สีหอำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

ธีรรัตน์ กิจจารักษ์^๘ ได้ให้ทัศนะว่า “คุณธรรม” มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจะต้องมีเนื่องจากสาเหตุ ดังต่อไปนี้

๑. คุณธรรมเป็นหัวใจของผู้บริหาร เพราะผู้บริหารเป็นผู้ปกครองคนเป็นผู้นำคน จึงต้องประพฤติตนให้สมกับที่คนทั่วไปยกย่องยอมรับนับถือเพื่อจะได้แบบอย่างที่ดีของผู้ได้บังคับบัญชา และ สังคมทั่วไปหากผู้บริหารขาดคุณธรรมองค์กรนั้นก็จะเป็นป่วนขาด ความสงบสุข คนดีจะท้อแท้ขาดกำลังใจสิ้นหวัง

๒. ผู้บริหารมีบทบาทหน้าที่มากมายที่จะต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนอื่นหรือสิ่งแวดล้อม หลากหลาย หากผู้บริหารมีคุณธรรมก็จะเกิดสันติสุข

๓. ผู้บริหารมีหน้าที่ส่งเสริมวินัยผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารจึงต้องเป็นผู้มีคุณธรรมและ ต้องมีมากกว่าผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย

๔. ผู้บริหารยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนของหน่วยงาน หากผู้บริหารดีมีคุณธรรมก็จะทำให้ หน่วยงานมีความเจริญก้าวหน้าเป็นที่ยอมรับของสังคมและจะเป็นหลักยึดของสังคมและ ช่วยสร้างสังคม

ชินวุธ สุนทรสීමะ^๙ ได้กล่าวถึง “คุณธรรม” ให้ความหมายต่างๆ ไปคือ คุณสมบัติที่ดี หรือ คุณสมบัติที่เป็นธรรมของบุคคลนั่นเอง คุณสมบัติที่ดีนี้เกิดขึ้นกับบุคคลนี้ อาจเกิดขึ้นจากการอบรม สั่งสอน ของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูอาจารย์ หรือ เกิดจากขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่ได้ถ่ายทอดกันมา แต่เด็กคำบรรพ์ หรือเกิดจากจิตสำนึกและความประณีตละเอียดในจิตใจและความประพฤติของผู้นั้นเอง หรือ เกิดจากการสังเกตและการเอาแบบอย่างที่ดีหรือเกิดจากคำสั่งสอนที่ดีมีประโยชน์ที่มีผู้ทำขึ้นไว้ก็ได้ คำสั่งสอน หรือระเบียบการประพฤติที่ดีต่างๆ ที่กำหนดขึ้นไว้นี้ เรียกว่า คุณธรรม

โรม สุรเสน^{๑๐} ได้กล่าว “คุณธรรม” ว่า คุณธรรมเป็นลักษณะความรู้สึกลึกซึ้งทางจิตใจ เป็นลักษณะการแสดงออกของร่างกาย จึงทำให้คุณธรรมของคนในสังคมเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้ คนที่มีคุณธรรมสูง คือ จิตใจทรงคุณธรรมจะประพฤติปฏิบัติสิ่งใดๆ ในลักษณะของการมีจริยธรรมสูง ด้วยและในทางตรงกันข้าม คนที่ประพฤติชั่วชอบปฏิบัติหรือแสดงออกในทางที่เบียดเบียนตนเองหรือ ผู้อื่น อันเป็นแบบอย่างของคนมีจริยธรรมต่ำทราชม่อมแสดงว่า ผู้นั้นในจิตใจขาด คุณธรรม

^๘ธีรรัตน์ กิจจารักษ์, *คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร*, (คณะครุศาสตร์ : สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔-๒๖.

^๙ชินวุธ สุนทรสීමะ, *ความสำเร็จและความสุขของบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร : พรสิวกการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๔.

^{๑๐}โรม สุรเสน, *คู่มือการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และ ศาสนพิธีสำหรับผู้บริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๓๖) หน้า ๓.

บุญมี แท่นแก้ว¹¹ ได้กล่าวว่า “คุณธรรม” ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกาย ในลักษณะที่ดั่งามถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของสังคม

จากมุมมองและความหมายต่างๆ ที่หลายท่านได้กล่าวถึง “คุณธรรม” จะเห็นว่า คุณธรรมเป็นสำคัญในสังคม หน่วยงานต่างๆ ทั้งระดับประเทศ ระดับสังคม ระดับครอบครัว สิ่งเหล่านี้ที่นักการศึกษาได้กล่าวถึง ธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากจิตใจของมนุษย์ที่เน้นถึง การประพฤติปฏิบัติต่อหน้าที่ ที่ทำอยู่ประจำทุกวัน โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจไว้ เพื่อที่จะได้นำไปปฏิบัติต่อหน่วยงานให้มั่นคง ทั้งยังต้องมีสติ ปัญญาในการแก้ไขปัญหาค้นด้านต่างของหน่วยงาน เช่นผู้บริหารจะต้องคุณธรรมไว้ประจำใจเป็นของตัวเอง เพื่อจะทำเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตัวเอง ถ้าไม่มีคุณธรรมแล้วจะทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาตัวเองไม่เชื่อถือในการปฏิบัติหน้าที่ คำพูด หรือสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับหน้าที่อยู่ ดังนั้นจึงจำเป็นมากที่ผู้บริหารจะต้องมีคุณธรรมไว้ประจำใจตลอดเวลา

๒.๒ หลักคุณธรรมของผู้บริหาร

คุณธรรมของผู้บริหาร เป็นเรื่องที่ได้รับการยอมรับจากสังคม และเป็นความคาดหวังทั้งของทางราชการ และสังคมที่จะเห็นข้าราชการได้ประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสถานศึกษา ถ้าผู้บริหารศึกษามีคุณธรรม กิจกรรมต่างๆ จะก้าวหน้าได้อย่างดีว่าองค์กรนั้นจะมีความเจริญรุ่งเรือง มีความสงบสุข โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งเป็นสถาบันที่ต้องปลูกฝังส่งเสริมคุณธรรมให้แก่เยาวชนที่เป็นวัยรุ่นตอนต้น ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาควรต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างแก่บุคลากรในสถานศึกษา คุณธรรม สำหรับผู้บริหารมีหลายประการ ซึ่งผู้บริหารจะต้องสร้างสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานจนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะนิสัยประจำตัวผู้บริหารสถานศึกษา จะต้องมีความรู้ในการตัดสินใจต่างๆ ที่เป็นเกี่ยวกับหน้า ยังต้อง มีความยุติธรรม ประจำใจของนักบริหาร ทุกๆ สังคมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นนักธุรกิจ นักการเมือง ยังต้องมีความพร้อมที่จะเป็นรูปแบบที่ติดตัวมาให้คนรุ่นหลังได้เห็นความดีงามที่เกี่ยวกับคุณธรรมต่างๆ ที่ได้กระทำมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

คุณธรรมที่มีความจำเป็นและสำคัญที่จะต้องอยู่ควบคู่ไปกับการบริหารและการจัดองค์การอย่างกลมกลืน สำหรับหลักธรรมที่สำคัญบางประการในพระพุทธศาสนา เช่น ฌราวาส

¹¹บุญมี แท่นแก้ว, จริยธรรมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

ธรรม ๔, พรหมวิหาร ๔, ธรรมมีอุปการะมาก ๒, และ ธรรมคຸ້ມครองโลก ซึ่งเหมาะกับ นักปกครอง นักบริหาร และผู้จัดการทั้งหลาย จะพຶงนำไปยึดถือ เป็นหลักประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันของ นักปกครองชั้นยอด ประจำจิตใจของผู้บริหารโดยตรง ซึ่งมีผู้ให้รายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ หลักฃรวาสธรรม ของผู้บริหารที่มีต่อวิชาชีพการบริหาร

ผู้บริหารที่หวังความสำเร็จ และความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิตที่จะนำพา ครอบครัวนั้หน่วยงานและสังคมประเทศชาติไปสู่ความสำเร็จทางธุรกิจการงาน พຶงปฏิบัติตาม หลักธรรม เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการบริหารงานที่จะนำพาหน่วยงานไปสู่ความอยู่ดี กิณดี ก้าวข้ามพຶน ความขัดสน หรือความอดอยากหิวโหย หรือ ประสบความสำเร็จในหน้าที่ จะต้องมื องค์ประกอบ ฃรวาสธรรม ๔¹² ประการคือ

๑. สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน หมายถึง ความจริงใจต่อตน บุคคลหน้า้ที่ และ เวลาพูดจริงทำจริง คือแสดงออกจากใจโดยไม่มีการแอบแฝง ผู้ครองเรือนจำต้องมีความจริงใจต่อกันเป็น พื้นฐานในการดำเนินชีวิต ต้องประพฤติตนไม่เป็นคนหน้า้ใจหลังหลอกมีความซื่อสัตย์ต่อกัน และกัน ไม่คิดจะทรยศกันในทุกกรณี ชีวิตการครองเรือนก็จะมีความสงบสุข

๒ . ทมะ ความรู้จักข่มจิตใจของตน หมายถึง การรู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดคณิสัย แก้ไขข้อบกพร่องของตนด้วยสติปัญญา และฝึกนิสัยปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ การข่ม อารมณ์ของตนเองให้ได้ กฎหัตถ์ผู้อยู่ครองเรือนจะต้องรู้จักขยับยั้งตัวเอง ไม่ให้ล้ล้าลึกลงไปสู่ความชั่ว

๓ . ขันติ ความอดทน หมายถึง ทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียรไม่หวั่นไหว หนักแน่น หรือทอดอຍ มีความมุ่งมั่นในจุดหมาย และมีจิตใจที่เข้มแข็งอดทนต่อความลำบากทุก ชนิด มีความอดทนต่อความเหนื่อยยาก และความลำบากตรากตรำ ในการประกอบอาชีพการงาน เอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ไม่เลิ่อกงานเป็นการช่วยกันสร้างฐานะของครอบครัวให้มั่นคง เวลาเจ็บ ไข้ได้ป่วยก็ไม่เป็นคนใจเสาะจนเกินไป การสร้างฐานะให้ครอบครัวมีความมั่นคงอยู่ดี กิณดี จะต้องประกอบไปด้วยความอดทนเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตทั้งสิ้น

๔ . จาคะ การสละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ หมายถึง สละความสุขสบาย ประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็น ความทุกข์ของบุคคลอื่น พร้อมที่จะ ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารีต่อคนในครอบครัวปฏิบัติตนด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต เมื่อชีวิต การครองเรือนได้ร่วมสุขร่วมทุกข์กันเช่นนี้แล้ว ทั้ง ๒ ฝ่าย ก็จะเกิดความเห็นอกเห็นใจกัน

¹²พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๕.

นักคิดทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมาย “มรวาสธรรม ๔” ประการ ไว้ให้
นักปกครอง และผู้บริหาร ซึ่งเป็นหลักธรรมที่จะต้องนำไปใช้ในหน่วยงานที่รับผิดชอบ จะเป็นผลดีกับ
หน่วยงานนั้น ขาดหากจากหลักธรรมข้อนี้แล้ว จะเป็นนักปกครองที่ดีไม่ได้ ผู้บริหารที่มี
ประสิทธิภาพไม่ได้จำเป็นที่จะต้องนำไปประพฤติปฏิบัติ ยึดเหนี่ยวจิตใจของนักปกครองหรือนัก
บริหารที่เลย จึงมีนักคิดทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า

พระศรีธรรมสาร¹³ ได้ให้ทัศนะ มรวาสธรรม ๔ ประการ ซึ่งเป็นหมวดที่มี
ความสำคัญอันดับ ๑ เพราะเป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญสำหรับทุกอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพการ
บริหารเป็นการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสถานศึกษา ซึ่งทุกคนต่างต้องการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
มีความรักใคร่สามัคคีกัน มรวาสธรรมจึงเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน
ในสังคมมีความสุข เกิดความมั่นคงในการประกอบอาชีพการบริหารและประสบผลสำเร็จ
เป็นที่ยอมรับของสังคม ดังนี้

๑. **สัจจะ** คือ ความซื่อสัตย์ต่อกัน ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมข้อหนึ่ง หมายถึง ความ
จริงใจ ความปรารถนาดี และการปฏิบัติต่อกันที่ตรงไปตรงมาไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ไม่โกหกมดเท็จ ไม่มี
การบิดเบือนจากสิ่งที่จริง ไม่กล่าวร้ายผู้อื่น คนที่มีสัจจะจะพูดแต่คำจริง จึงได้รับการยอมรับนับ
ถือและเป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่นใครๆก็อยากคบหาสมาคมด้วย

๒. **ทมะ** คือ การข่มใจและหักห้ามใจ เป็นคุณธรรมที่หมายถึง การหักห้าม ความโกรธ
ความอยากได้ ความหลงหรือกิเลสต่างๆซึ่งถือเป็นอำนาจใฝ่ต่ำเป็นการหักห้ามใจมิให้กระทำสิ่ง
ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย สิ่งที่เป็นความชั่ว ไม่ลุ่มหลงกับลาภยศ และไม่คอร์รัปชันเนื่องจาก
โดยทั่วไปคนเรามีความต้องการไม่สิ้นสุด จึงต้องตกเป็นเหยื่อของกิเลสตัณหา อันเป็นอำนาจฝ่ายต่ำ
จากห้วงลึกแห่งจิตใจของตนเอง การรู้จักข่มใจ หักห้ามใจ จึงเป็นหนทางไปสู่การประสานไมตรี ไม่
เกิดการผิดใจกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๓. **ขันติ** คือ ความอดทน ความอดกลั้น อดทนต่อความยากลำบากต่างๆ เมื่อต้องเผชิญ
กับอุปสรรคในการกิจประจำวัน อดทนต่อความตรากตรำ ต้องใช้ความอดสาหะพากเพียรเพื่อให้
ภารกิจต่างๆสำเร็จลุล่วงตามแผนหรือเป้าหมายที่ได้วางไว้ อดทนหรืออดกลั้นต่อความเจ็บใจเมื่อถูก
ขู่ข่มหรือถูกบริภาษจากผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองมีสติยั้งคิด อดทนไม่ปฏิบัติใดๆ
ที่เป็นการแก้แค้นคนที่เราโกรธ ความก้าวร้าวต่างๆ ให้ผู้อื่นเห็นหรือ ได้รับทราบยอมไม่เป็นผลดี

¹³พระศรีธรรมสาร, รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขต
นครราชสีมา, สัมภาษณ์, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๔๖.

แก้ตนเอง การมีความอดทนอดกลั้นเป็นอารมณ์ประจำตน ย่อมทำให้เป็นที่น่าเชื่อถือขึ้นจนแก่บุคคลทั้งหลายที่ได้คบหาสมาคมด้วย

๔. จาคะ คือ การเสียสละ ให้น้ำใจของ ทรัพย์สินหรือแม้กระทั่งน้ำใจ ให้แก่ผู้อื่นฝึกการเป็นบุคคลที่มีน้ำใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ผูกไมตรี ทำให้เกิดความรักใคร่ผูกพันต่อกัน

พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต) ¹⁴ ได้กล่าวถึง “ฉราวาสธรรม” ว่าเป็นหลักธรรมสำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ๔ ประการ ดังนี้

๑. สัจจะ ความจริง คือ การดำรงมั่นในสัจจะ เชื่อตรง เชื่อสัตย์ จริงใจ พุคจริงทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจ

๒. ทมะ ฝึกตน บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีขึ้นอยู่เสมอ

๓. ขันติ อดทน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง อดทนไม่หวั่นไหวมั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

๔. จาคะ เสียสละ คือมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมโลก ละทิฐิมานะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจคับแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

สรุปได้ว่า ฉราวาสธรรมเป็นหลักธรรมสำหรับฉราวาสผู้ครองเรือนและผู้ประกอบอาชีพต่างๆ โดยเฉพาะอาชีพการบริหารเป็นการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในครอบครัว สถานศึกษาและสังคม ซึ่งทุกคนต่างต้องการอยู่ร่วมกันอยู่สงบมีความสุข มีความสามัคคี ฉราวาสธรรมจึงเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ชีวิตการครองเรือน การประกอบอาชีพให้มีความสุขและประสบความสำเร็จได้หน่วยที่นำหลักธรรมนี้ไปใช้หน่วยงานจะประสบความสำเร็จในปกครองคน ปกครองงาน จะทำประสบความสำเร็จทั้งหน้าที่ และหลักการปกครองด้วย

นักคิดทางการศึกษาได้ให้ความหมาย “ฉราวาสธรรม ๔” ประการไว้เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของนักปกครองรุ่นใหม่ที่จะขึ้นมาในการบริหารงานให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การ และยังคงดำรงตำแหน่งให้อยู่ยาวนาน ทำให้องค์กรไม่ปัญหาเรื่องการขาดคุณธรรมประจำใจของนักบริหาร จึงมีนักคิดหลายท่านได้กล่าวไว้

¹⁴พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

สวัสดิ์ ทองมีเพชร¹⁵ กล่าวว่า ฆราวาสธรรม ๔ หมายถึง ธรรมสำหรับฆราวาส ฆราวาสธรรมซึ่งถือว่าเป็นธรรมสำหรับครองเรือน ครองชีวิตของคฤหัสถ์ประกอบด้วย คือ

๑. สัจจะ ความจริงใจ คือ ซื่อสัตย์ต่อกันทั้งจริงใจ จริงวาจาและจริงการกระทำ

๒. ทมะ ฝึกตน คือ รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดคันฉกสัณห์ แก้ไขข้อบกพร่องขัดแย้งปรับตัว ปรับใจเข้าหากัน

๓. ขันติ อุตทน คือ มีใจที่เข้มแข็ง หนักแน่น ไม่ย่อท้อต่อความล่วงเกินและร่วมกัน อุตทนต่อความเหน็ดเหนื่อยยากลำบากตรากตรำฝ่าฟันอุปสรรคไปด้วยกัน

๔. จาคะ เสียสละ คือ มีน้ำใจสามารถเสียสละความสุขสำราญความพอใจส่วนตนเพื่อผู้อื่นได้ เช่น อุดหนุนคนจน พยายามกันนินยอมเจ็บไข้ เป็นต้น

ไสว มาลาทอง¹⁶ ได้กล่าวว่า ฆราวาสธรรม ๔ คือ บุคคลผู้เป็นฆราวาส คือ เป็นผู้มิใช่ภิกษุหรือมีครอบครัวซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าคฤหัสถ์ นั้นจะเป็นคนมีฐานะมั่นคงมีครอบครัวเป็นปึกแผ่น เป็นฝั่งเป็นฝามั่นคง มีความสุขตามวิสัยของชาวบ้านทั่วไป จะต้องรู้จักปลูกฝังคุณธรรม ให้เกิดขึ้นในจิตใจยึดถือปฏิบัติตามธรรมคาวของฆราวาส คือ มีคุณธรรมสำหรับการครองเรือนเป็นธรรมเป็นหลักครองชีวิตของชาวบ้าน เรียกว่า ฆราวาสธรรม ๔ ประการ

๑. สัจจะ ความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน พูดจริง ทำจริง ตั้งใจแน่วแน่ ไม่ย่อท้อ แม้จะมีอุปสรรคก็สามารถฝ่าฟันอุปสรรคนั้นได้ด้วยกำลังใจที่มั่นคง

๒. ทมะ การรู้จักข่มใจของตน ไม่ย่อท้อหวั่นไหวง่าย มีจิตใจหนักแน่น มั่นคงรู้จักข่มจิตของตนเอง ยับยั้งใจไว้ได้ ไม่ผลิผลามเอาแต่ใจตัวเอง

๓. ขันติ ความอดทนต่อความลำบากตรากตรำไม่แสดงอาการย่อท้อเมื่อทำหน้าที่การทำงาน อุตทนต่อทุกข์เวทนา อุตทนต่อความเจ็บใจ

๔. จาคะ การสละแบ่งปันสิ่งของของตนแก่บุคคลที่ควรให้ปันเป็นคุณธรรมเชื่อมโยงระหว่างเพื่อนร่วมงานกับเพื่อนร่วมงาน ผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับบัญชา ลูกจ้างกับนายจ้าง

สรุปได้ว่า จากนักคิดทั้งหลายได้กล่าวถึงฆราวาสธรรมนั้น เป็นการเน้นถึงคุณธรรมของผู้บริหาร ที่จะนำหลักทั้ง ๔ อย่างนี้ไปประพฤติปฏิบัติให้ได้ เช่น สัจจะ ความซื่อสัตย์ ผู้บริหารจะต้องมีความจริงใจกับลูกจ้าง ไม่ใช่พูดแล้ว กับไม่ทำตามคำพูด ทำให้ลูกจ้างไม่พอใจ จึงทำให้งานที่อยู่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ขณะที่การข่มใจตัวเอง เมื่อลูกน้องทำผิดพลาดในหน้าที่การงาน จำเป็นที่

¹⁵สวัสดิ์ ทองมีเพชร, การพัฒนาคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๓๒.

¹⁶ไสว มาลาทอง, การศึกษาจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๑.

จะผู้บริหารจะให้ความกรุณา ความเมตตาต่อลูกจ้างเป็นสิ่งสำคัญ ไม่คำว่าร้ายให้กับลูกจ้าง ฝึกดทน ต่อคำที่ไม่ให้ได้ ขั้นตอน ความอดทน ต่อหน้า แม้งานยากมากเท่าไร จะต้องมียุติใจที่จะทำให้ประสบความสำเร็จให้ได้ ไม่ย่อท้อต่องานที่ทำอยู่ จะต้องทำให้ประสบความสำเร็จที่ตั้งไว้จาก การ สละให้ น้ำใจเลี้ยงชาวลูกจ้างบ้าง ให้ของขวัญบ้างในเทศกาลต่าง ที่เป็นประโยชน์ จัดงานบาง เพื่อที่จะเป็นขวัญกำลังใจให้กับลูกจ้าง นี่เป็นหลักที่นักบริหารจำเป็นต้องจำขึ้นใจไว้ตลอดเวลาที่ ดำรงตำแหน่งปกครองอยู่ หรือ ผู้บริหาร

๒.๒.๒ หลักพรหมวิหารของผู้บริหารที่มีต่อเพื่อนร่วมงาน

คุณธรรมอันประเสริฐของผู้บริหารหรือนักปกครอง รวมถึงเพื่อนร่วมงานที่อยู่ใน หน่วยงานเดียวกัน หรือ นอกหน่วยงานจะต้องมีหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นแนวปฏิบัติของผู้ ประเสริฐหรือ ผู้ที่มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางมีคุณธรรมประดุจพรหมคือ “เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา”¹⁷ มีความเห็นใจผู้อื่น หลักธรรมนี้ส่งผลให้เกิดความเห็นใจกันได้อย่างชัดเจนเพราะธรรม ๔ ประการนั้น ล้วนแต่ชักนำให้เกิด ความเห็นใจกัน ประรณาคือต่อกัน ทำให้เกิดความเป็นพี่น้องกัน ขึ้นได้หลักธรรมดังกล่าวประกอบด้วย

๑. เมตตา หมายถึง ผู้บริหาร หรือเพื่อนร่วมงานจะต้องมีความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็น สุขด้วยความรักใคร่หวังดี ความปรารถนาดี การแสดงออกซึ่งมิตรไมตรีต่อผู้อื่น มีจิตแผ่ไมตรี และ คิดทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น อยากจะช่วยเหลือให้ทุกคนมีความสุข ความสบายใจ โดยทั่วหน้าซึ่งสิ่ง นี้จะนำพาให้เกิดความเป็นพี่น้องกันขึ้นมาดัง เช่น ความเมตตาของพระพุทธองค์ ที่เห็นสรรพสัตว์ เป็นเช่นพี่น้อง จึงต้องปฏิบัติพุทธกิจของพระองค์อย่างไมย่อท้อดังที่พระองค์ทรงตรัสว่า “ความ เมตตา และ ความต้องการ ย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งความเป็นญาติกันในระหว่างสัตว์โลกทั้งปวงได้ ไม่มี ชั้นสูงต่ำอยู่ในสายเลือด ซึ่งล้วนเป็นสีเขียวกันเส้นทั้งปวง ” และ “ในสังคมที่นำอยู่ทำให้ สุขภาพจิตดี สภาพแวดล้อมและบุคคลในสังคมที่มีเมตตาต่อกันพบว่า ความรักที่ทุกคน ในสังคม นั้นมอบให้แก่กันและกันนั้นเป็นความรักซึ่งเกิดจากเมตตาเป็นพื้นฐาน ” ซึ่งเป็น ผลให้เกิดความเห็นใจกัน

๒. กรุณา หมายถึง ผู้บริหารต้องมีความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ด้วยความสงสาร ใฝ่ใจที่จะ ช่วยเหลือบรรเทาความทุกข์ยากเดือดร้อนของผู้อื่น อยากจะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้น จากความทุกข์ ความเดือดร้อนในปัญหาหรืออุปสรรคทั้งหลาย มีความใฝ่ใจที่จะปลดปล่อย บำบัด

¹⁷ที.ป.า. (ไทย) ๒๔/๓๐๘/๒๕๐.

ความทุกข์ยากเดือดร้อนของบุคคลผู้ประสบภัยทั้งปวงให้มีความสุข ประสบความสำเร็จ
ความเจริญรุ่งเรือง

๓. มุทิตา หมายถึง ผู้บริหารต้องมีความยินดีกับผู้อื่นด้วยความชุ่มชื่นเบิกบานใจ เมื่อ
เห็นผู้อื่นมีความสุข มีความยินดีกับเขาเมื่อเขาประสบความสำเร็จความสุข ความเจริญในชีวิต มี
จิตใจชุ่มชื่นเบิกบาน พลอยยินดี ปลาบปลื้มด้วยหรือ เมื่อเห็นผู้อื่นประสบความสำเร็จ
ความเจริญในหน้าที่การงาน

๔. อุเบกขาหมายถึง การวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง เมื่อผู้อื่นได้รับความทุกข์
ความเดือดร้อนซึ่งไม่ใช่เพราะว่าไม่มีความกรุณาแต่สิ่งที่เขาได้รับนั้น เป็นผลจากการกระทำของเขาที่อาจจะ
ประมาท พลาดพลั้ง ล้มเหลว หรือ ผิดศีลธรรม จึงต้องสมควร ได้รับผลเช่นนั้น

จากการศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เห็นใจกันเกี่ยวกับพรหมวิหาร ๔ สามารถสรุปได้
ว่าหลักพรหมวิหาร ๔ จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยความบริสุทธิ์ใจเพราะ ได้น้อมในความ
ปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุขและพ้นทุกข์ แสดงให้เห็นถึงความชัดเจนในความเห็นใจกัน ซึ่งเป็น
จุดประสงค์หลัก ของหลักธรรมข้อนี้

ผู้บริหารที่นำหลักธรรมข้อนี้ไปประพฤติปฏิบัติตามหลักแล้ว จะเกิดประโยชน์มากขึ้น
ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์สำคัญที่มนุษย์ควรจะแสวงหา เพราะเป็นความสุขระดับความหลุดพ้น
จากทุกข์ หรือ เป็นเหตุเป็นปัจจัยใกล้ต่อการหลุดพ้น ซึ่งถือว่าเป็นความสุขทางจิตใจที่เป็นอิสระอยู่
เหนือกระแสโลก ยิ่งเจริญคุณธรรมหมวดนี้มากเท่าไร ย่อมนำพาผู้ที่เจริญไปสู่ความเป็นอริยชน
ระดับต้นจนถึงระดับสูงสุด ดังพุทธพจน์ที่ว่า

มีเมตตาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศ
เบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอัน
ไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขตไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีกรุณาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศ
เบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอัน
ไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขตไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีมุทิตาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศ
เบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอัน
ไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขตไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีอุเบกขาจิต มีมูทิตาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศ
เบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วย
เมตตาจิตอันไพบูรณ์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขตไม่มีเวร ไม่มีความเป็นอคติ^{๑๘}

บุคคลที่เจริญพรหมวิหารเนืองนิตย์ ย่อมเป็นผู้มีสภาพจิตเบิกบานแจ่มใส อิ่มเอิบ
บริสุทธิ ผุดผ่องไม่หม่นมัว สามารถทำจิตให้ตั้งมั่นได้เร็ว ให้อ่อนคล่องแก่การงาน แม้ยังมิได้ฌาน ก็
เป็นให้ใกล้เคียงต่อการได้ฌานและบรรลุถึงความหลุดพ้นในที่สุด สมดังพระพุทธพจน์^{๑๙} ที่ว่า ครั้นเมื่อ
จิตตั้งมั่นแล้ว เป็นจิตที่บริสุทธิ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลสขั้วชวน มีอุปกิเลสไปปราศแล้ว เป็นจิตอ่อน คล่อง
แก่การตั้งอยู่ ถึงความเป็นธรรมชาติไม่หวั่นไหวแล้วอย่างนี้ ย่อมโน้มจิตไปเพื่อฌาน เป็นเครื่องสิ้น
ไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

สรุปได้ว่า พรหมวิหารของผู้บริหารสิ่งสำคัญจะต้องมี หลัก ๔ อย่าง เป็นที่ยึดเหนี่ยว
จิตใจในการบริหารกับเพื่อนร่วมงาน ให้มีประสิทธิภาพได้จะต้องมีหลักธรรมข้อ คือ เมตตา กรุณา
มูทิตา อุเบกขา หลักธรรม ๔ ข้อนี้เป็นหลักธรรมที่งาน แต่ทำอยาก เพราะจะต้องมีความรัก ความ
ห่วงใย ใส่ใจในการเป็นผู้นำ ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน ให้ความรักกับลูกจ้าง บางครั้งจะต้องมีความ
เป็นกลาง บางครั้งจะต้องพลอยยินดีไปกับลูกจ้างด้วย แต่ถ้าฝึกฝนได้ให้เป็นประจำทุกวัน ก็จะ
สามารถทำให้จิตของผู้บริหารประสพแต่ความสำเร็จทั้งหน้าที่การงาน และมีเพื่อนร่วมงานที่ดี
ยังมีนักคิดทางศึกษาได้ให้ความหมาย “พรหมวิหาร” ไว้มากมาย เป็นหลักธรรม
สำหรับฆราวาส ที่จะต้องนำมาประพฤติปฏิบัติเป็นชีวิตประจำวัน และหลักธรรมนี้ ได้กล่าวถึง
พรหมสี่หน้า ยกให้เป็นบิดา มารดา ของการปกครองลูก ถ้านำมาใช้กับผู้บริหารที่จะต้อง
มีความหมายที่ดี ที่ผู้บริหารจะต้องมีหลักธรรม นักคิดทางการศึกษาหลายท่านจึงได้กล่าวไว้

สวัสดี ทองมีเพชร^{๒๐} ได้กล่าวไว้ว่า พรหมวิหาร เป็นธรรมประจำใจอันประเสริฐ
ที่จะช่วยให้บุคคลอยู่ร่วมกันด้วยความสุขไม่เบียดเบียนกัน ไม่อิจฉาริษยากันผู้ที่เป็นผู้ใหญ่หรือ
ผู้บังคับบัญชาควรยึดหลักพุทธธรรม การอยู่ร่วมกับผู้น้อยซึ่งประกอบด้วยข้อปฏิบัติ ๔ อย่าง ดังนี้

๑. เมตตา หมายถึง ความรักความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข เมื่อตนเองมีความสุขแล้ว
ก็อยากให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย ตนเองมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานแล้วก็อยากให้ผู้อื่นมีความ
เจริญก้าวหน้าด้วยการให้ความเมตตาต่อกันจะทำให้มีความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ

^{๑๘} วจ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๐๘/๒๘๐.

^{๑๙} วจ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๕๖/๓๑๑-๓๑๒.

^{๒๐} สวัสดี ทองมีเพชร, การพัฒนาคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า
๒๖.

๒. กรุณา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อพบเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ ก็เกิดความต้องการจะช่วยเหลือให้เขาพ้นทุกข์เท่าที่ตนเองจะสามารถจะให้ความช่วยเหลือได้โดยไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเอง เช่น เมื่อครูพบนักเรียนติดยาเสพติดควรแนะนำให้เลิกเรียน เห็นโทษของยาเสพติด และให้การช่วยเหลือให้เขาเลิกยาเสพติด ผู้บังคับบัญชาเมื่อพบว่า ผู้ใต้บังคับบัญชามีรายได้น้อยอาจช่วยเหลือด้วยการให้ฝึกอาชีพเสริม เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นต้น

๓. มุทิตา หมายถึง ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข ไม่คิดอิจฉาริษยาซึ่งเป็น การให้กำลังใจแก่ผู้ที่ทำความดี ผู้ที่ประสบความสำเร็จ เช่น แสดงความยินดีกับลูกที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท แสดงความยินดีกับผู้ใต้บังคับบัญชาที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน

๔. อุเบกขา หมายถึง การวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงไปฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ด้วยความเป็นธรรมสอดคล้องกับเหตุผล ไม่เข้าเดิมผู้กระทำผิดหรือผู้ที่กำลังมีความทุกข์ แต่ควรแนะนำให้เขาปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง และผู้บริหารจะต้องคอยแนะนำชี้ทางวิธีการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องที่ควรให้ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ประพฤติปฏิบัติ คอยบังคับบัญชาให้ปฏิบัติตาม กฎระเบียบแบบแผนของทางราชการคอยเป็นพี่เลี้ยงประทับประคองให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

อมรา เล็กเริงพันธ์²¹ ได้ให้ทัศนะคุณธรรมต่อเพื่อนร่วมงานไว้หลายประการ ดังนี้คือ พรหมวิหาร ๔ ประการ ซึ่งเป็นหมวดที่สำคัญลำดับที่ ๑ เพราะเป็นธรรมของผู้ใหญ่นักปกครองนักบริหาร ผู้บริหารควรศึกษาหลักธรรมพร้อมทั้งข้อคิดและปรัชญาทั้งหลายให้เข้าใจลึกซึ้งแล้ว นำไปประพฤติปฏิบัติ พระพุทธองค์ไม่ทรงเน้นภาคทฤษฎีเท่านั้น แต่ทรงคำนึงถึงการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ด้วย การศึกษาหลักธรรมเพื่อประดับปัญญาเพียงอย่างเดียวเท่านั้นไม่ตรงตามพุทธประสงค์ พระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องการศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเสมอ ผู้บริหารในฐานะผู้นำ การบริหารบุคคล นักวางแผน ฯลฯ ซึ่งอยู่ในสังคมที่ประกอบด้วยสมาชิกทุกเพศทุกวัยที่มีความแตกต่างกันทั้งด้านฐานะ หน้าที่การงาน อุปนิสัยและความรู้ พรหมวิหาร ๔ ประการ จึงเป็นคุณธรรมและจริยธรรมที่สำคัญและเหมาะสมที่สุดที่ผู้บริหารจะนำไปปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน ซึ่งจะทำให้องค์กรเจริญก้าวหน้าและการอยู่ร่วมกันอย่าง เป็นปกติสุข ดังนี้

๑. เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

²¹อมรา เล็กเริงพันธ์, *คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : เสนาธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕.

๒. กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ฝ่าใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

๓. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี คือ เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่น เบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำงานประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วยพร้อมที่จะช่วยเหลือส่งเสริมสนับสนุน

๔. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือมองตามความเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรงดุจตราขึง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผลและความเที่ยงธรรม

จากที่กล่าวข้างต้น พรหมวิหาร เป็นหลักธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ หรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหมหรือเป็นธรรมประจำใจของผู้ใหญ่ ผู้เป็นหัวหน้าคนพื้มีต่อผู้น้อย หรือธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักประจำใจและกำกับความประพฤติของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องใช้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานอย่างแท้จริง

๒.๒.๓ หลักธรรมมีคัมภีร์ครองโลกของผู้บริหารที่มีต่อสังคมและสถาบัน

ธรรมที่ว่าด้วยจริยธรรมคัมภีร์ครองโลก^{๒๒} หรือ ธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการ ที่คัมภีร์ครองโลก หรือ คัมภีร์ครองสัตว์โลกได้แก่

๑. หิริ คือ ความอายบาป

๒. โอตตัปปะ คือ ความกลัวบาป

ธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการนี้ หากไม่คัมภีร์ครองโลก ชาวโลกไม่พึงบัญญัติว่า “มารดา น้ำ ป่า ทรายของอาจารย์ หรือทรายของครู” โลกจักไม่มีความสุขถ้าไม่ยึดหลักธรรมข้อนี้ จะเหมือนกับ พวกแพะ แกะ ไก่ หมู สุนัขบ้าน และสุนัขจิ้งจอกบ้าง จะเสพโดยไม่รู้ว่าอันเป็นมารดา อันไหนเป็นบิดาของตัวเอง

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และเอกสารทางวิชาการ จะให้นิยามความหมายที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือ หมายถึง ธรรมสำหรับทำบุคคลให้เป็นเทวดา คือ หิริความละอายแก่บาปทุจริต ความละอายแก่ใจ ความกระดากใจ ทั้งที่อยู่ในที่ชุมนุมชน หรืออยู่แต่ลำพังตนผู้เดียว ไม่มีผู้อื่นรู้เห็นก็ตาม ก็มีความละอายใจ เหมือนหญิงรุ่นสาวมีความเขินอาย ส่วน โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว เป็นเหมือนกลัวอสรพิษ ไม่อยากเข้าใกล้ พยายามหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล เกรงกลัว ไม่ประพฤตินิสัยที่ผิด เกรงกลัวความชั่วแล้วไม่ใช่จะไม่ทำอะไรเลย แต่ต้องมีความรักอยากประพฤติกุศลให้ถูกต้องดีงาม ประพฤติแต่ในสิ่งที่ชอบเท่านั้น

^{๒๒} อกุฏ.ทุก (ไทย) ๒๐ /๕/๖๓.

หิริและโอตตปะปะเมื่อมาพร้อมกันแล้ว จึงทำให้มีความละอายบาป ไม่อยากทำบาปทั้งที่อยู่ต่อหน้าและลับหลัง ไม่กล้าประพฤติกความชั่วพัวพันทุจริต ยกจิตใจพ้นจากสิ่งชั่วยวนใฝ่ต่ำ เกรงกลัวความผิดอันจะก่อให้เกิดความทุกข์ จึงเป็นสาเหตุให้ไม่กล้าเสี่ยงต่อการทำความชั่ว ความผิด ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

การที่ผู้บริหารจะพัฒนาสังคม ซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัวให้มีสติสัมปชัญญะ ก่อให้เกิดหิริและโอตตปะปะละอายและความเกรงกลัวบาปทุจริต มีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ด้วยดี และมีหลักในการครองเรือนที่ดี เพื่อทำให้สังคมระดับครอบครัว มีจิตสำนึกที่ดี พัฒนาสมาชิกของชุมชนให้ชีวิตมีความสามัคคี ดำรงตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นนักสังคมสงเคราะห์ที่ดี เพื่อทำให้สังคมระดับชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข พัฒนาสมาชิกของประเทศให้มีหลักการปกครองที่ดี เป็นผู้นำที่มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีจิตสำนึกต่อประโยชน์ส่วนรวม นำพาประชาชนทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา ให้รู้สามัคคี ให้อยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ มีความเอื้ออาทรต่อกัน ก่อให้เกิดสันติภาพ ภารดรภาพแก่มวลมนุษยบนโลกนี้ จดจ่อเหล่าเทพบนโลกสวรรค์ ที่มีความละอายและความเกรงกลัวต่อบาป มีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การพัฒนาสังคมและสถาบันจะให้เกิดผลดีและมีความถูกต้อง ต้องพัฒนาให้มี ความสัมพันธ์กันทั้งทางด้านร่างกายและด้านจิตใจควบคู่กันไป เพื่อปรับสภาพให้เกิดความสมดุล ร่างกายก็ปลอดภัยแข็งแรง จิตใจก็เข้มแข็งงดงาม อีกทั้งเป็นหลักธรรมมาภิบาลสำหรับสร้างเสริม พัฒนานตนเองให้มีจิตสำนึกที่ดี พัฒนาสังคมให้อยู่ดีมีความสุข และพัฒนาประเทศชาติให้มีสันติภาพ จึงได้วิเคราะห์ นิยาม ความหมาย ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ อย่าง ที่ปรากฏอยู่ในที่ต่างๆ ไว้ว่า

๑. หิริ คือ ความละอายแก้ไข

หิริได้มีนิยาม ความหมาย บทวิเคราะห์ ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก อันเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท นอกจากนั้นยังปรากฏในตำราของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและตำราวิชาการ มีข้อความโดยย่อ ดังต่อไปนี้

คัมภีร์อรรถกถา ²³พระอรรถกถาจารย์ ได้ขยายความหิริจากพระสูตรและพระอภิธรรมไว้ว่า “คนที่มีหิริละอายต่อความชั่วนั้น ถือเอาเหตุภายในตนเป็นที่ตั้ง ถือเอาตนเองเป็นใหญ่มีความรังเกียจบาปทุจริตเหมือนหญิงสาวรังเกียจขู่”

²³ พ.อิตติ.อ.(ไทย) ๔๒/๑๘๕.

คัมภีร์ฎีกา ²⁴ พระฎีกาจารย์ได้กล่าวถึงหิริไว้ในคัมภีร์ฎีกาว่า “หิริ คือความละอายเป็นธรรมที่มีใจใจ หิริปราศจากปัญญาได้ แต่ปัญญาย่อมไม่ปราศจากหิริ ปัญญาที่เนื่องด้วยหิริจะไม่หวั่นไหวด้วยสิ่งที่เป็นข้าศึก และไม่ย่อหย่อนด้วยภาวะที่ทำให้ไม่ย่อหย่อน โดยมีศีลเป็นพื้นฐาน” คนที่ถือตนเป็นใหญ่ มีการรังเกียจบาปตั้งตนให้อยู่ในหิริธรรม จึงเป็นคนมีความบริสุทธิ์ได้กล่าวโดยสรุป ที่ได้ชื่อว่า หิริ เพราะละอาย รังเกียจ เบื่อหน่าย ต่อกายทุจริต วาจา และใจ นักบริหารที่จะต้องมีความละอายต่อการทำความชั่วของตัวเอง เช่น พูดต่อเสียด ทำร้ายจิตใจ ลูกจ้าง กระทำทางร่างกาย เป็นต้น มีการเคารพตนเองอันเป็นปัจจัยภายในเป็นสำคัญเหมือนหญิงสาวแรกเริ่ม ต้องยึดหลักธรรมข้อไว้เป็นประจำทุกวัน

จากแนวคิดของนักวิชาการทางพุทธศาสนา สรุปหิริโดยภาพรวมได้ว่า หมายถึง ความละอายแก่ใจ ความเหนียมใจ ความขวยใจ เกลียดบาปทุจริตมีกายสุจริตเป็นต้น ไม่ว่าจะอยู่คนเดียวหรืออยู่ในที่ชุมนุมชนก็ตาม เหมือนหญิงสาวแรกเริ่มที่มีความเหนียมอาย รังเกียจสัตว์เลื้อยคลานมีงูเป็นต้น รังเกียจสิ่งสกปรกมีอุจจาระเป็นต้น

๒. โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว

โอตตปปะ คือ การเกรงกลัวต่อผลของการกระทำชั่ว หรือ ความเกรงกลัวต่อผลที่จะตามมาจากการประกอบความชั่ว หรือการฝ่าฝืนบรรทัดฐานของสังคม บุคคลจะมีเหตุผลในการคิดถึงสิ่งที่ตามมาในการก่อพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ขึ้น การเกรงกลัวต่อการถูกดำเนินจากสังคม การเกรงกลัวต่อการถูกจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจ สิ่งเหล่านี้ก็คือ กระบวนการในการที่บุคคลมีการยับยั้งชั่งใจ มีการควบคุมภายในจิตใจที่ดี เมื่อเป็นเช่นนี้ บุคคลก็ไม่กล้าทำชั่ว หรือไม่กล้าฝ่าฝืนกฎระเบียบ หรือไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับสังคม

นักวิชาการทางพุทธศาสนาและตำราวิชาการ ได้ขยายความเกี่ยวกับโอตตปปะ โดยทำการวิเคราะห์และให้คำนิยามความหมาย ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ²⁵ ให้ความหมายของคำว่า “โอตตปปะ” ไว้ว่า ความเกรงกลัว ไม่ใช่เกรงเฉยๆ หรือกลัวเฉยๆ รักอยากประพฤติให้ถูกต้อง เกรงกลัวไม่ประพฤติในสิ่งที่ผิด เหมือนชายหนุ่มหญิงสาวที่รักความดี ความสะอาด ที่นุ่งห่มวัตถุที่สะอาดงดงาม ย่อมหลีกเลี่ยงเกรงกลัวของเน่าของโสโครก

²⁴ที.สี.ฎีกา (ไทย) ๑/๓๐๕.

²⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๕๗๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ²⁶ ได้กล่าวว่า โอตตปปะ เป็นธรรมมีอุปการะมาก เพราะเป็นกำลังหนุนช่วยส่งเสริมในการบำเพ็ญคุณธรรมต่างๆ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ให้สำเร็จได้อย่างกว้างขวางไพศาล เปรียบเหมือนคนมีทรัพย์มาก ย่อมสามารถใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงตน และผู้อื่นให้มีความสุขและบำเพ็ญประโยชน์ได้เป็นอันมาก

พุทธทาสภิกขุ ²⁷ ได้กล่าวถึงโอตตปปะซึ่งมีความหมายคล้ายกับหิริ ไว้ว่า โอตตปปะ เป็นธรรมที่ทำให้บุคคลให้เป็นเทพ คุ้มครองรักษาคณให้อยู่รอดได้ คุ้มครองโลกให้อยู่รอดได้

เปลื้อง ณ นคร ²⁸ ให้ความหมายโอตตปปะไว้ว่า “โอตตปปะ หมายถึง ความสะอึกกลัว ต่อบาป กลัวความผิด เสียใจในความผิด และความเกรงกลัวต่อบาป”

จากความหมายที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น สรุปโอตตปปะในภาพรวมได้ว่า หมายถึง ความเกรงกลัวความชั่ว เหมือนความหวาดกลัวของหญิงแพศยา ความหวาดกลัวต่อสรรพวิญญู และ ความหวาดกลัวต่อเปลวไฟ

กล่าวได้ว่า โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อบาปอกุศลทั้งปวง มีคุณค่าทั้งในด้านการฝึก จิตให้เป็นอิสระและความประพฤติทางกาย ทางวาจา ผู้ที่มีความเกรงกลัวต่อบาปอกุศล ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางสร้างสรรค์แต่สิ่งที่ดีก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น จัดเป็นโลกียสัมมาทิฐิ เข้าสู่แนวทางปฏิบัติที่เป็นสัมมาทิฐิที่เป็นโลกียะเกื้อกูลเป็น ไปเพื่อ ประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคมมนุษย์ ทำให้ผู้ปฏิบัติก้าวหน้าไปสู่โลกุตตรสัมมาทิฐิ จากการอาศัยโอตตปปะเป็นเบื้องต้นนั่นเอง

สรุปได้ว่า คุณธรรมที่สำคัญลำดับที่ ๑ เพราะเป็นหลักธรรมปกครองจิตใจของมนุษย์ ให้อยู่ในความดีไม่ให้ล่วงละเมิด และอยู่ร่วมกันด้วยความเรียบร้อยสงบสุขทำให้โลกเกิดความ ร่มเย็นเป็นสุขสังคมมีระเบียบวินัยไม่เดือดร้อนสับสนวุ่นวาย ธรรมคุ้มครองโลกจึงมีองค์ประกอบ ครบถ้วนสมบูรณ์ที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติต่อสังคมและ ประเทศชาติ ประกอบด้วย

๑. หิริ ความอายแก่ใจ ไม่กล้าทำบาปทำชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ได้แก่ ทugendทาง กาย วาจา และใจ ซึ่งจะทำให้เกิดความทุกข์ ความเสียหายทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นความอายต่อการ ทำความชั่วหรือบาปอันเป็นความรู้สึกถึงสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจว่า การทำ การพูดและการคิดที่จะ

²⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๐.

²⁷ พุทธทาสภิกขุ, อริยศีลธรรม, (ไชยา : มูลนิธิธรรมทาน, ๒๕๓๘), หน้า ๔๐๘.

²⁸ เปลื้อง ณ นคร, พจนานุกรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๕๔๒.

ก่อให้เกิดความทุกข์ ความเสียหายทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม จัดว่าเป็นทุจริต เป็นความชั่วเป็นสิ่งที่ไม่ควรประพฤติ เป็นสิ่งที่น่าละอายใจ

๒. โอดตปปะ ความเกรงกลัวต่อผลของความชั่วที่เป็นบาปทุจริต มีผลทำให้เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อน ความเสียหาย จึงไม่กล้าทำความชั่วทุจริต เพราะกลัวต่อผลวิบากกรรมของความชั่ว ต้องได้รับทุกข์ทรมานและเกรงว่าคนอื่นจะได้ความทุกข์ทรมาน เพราะ การกระทำของตนเองเป็นต้นเหตุ

ธรรมคัมภีร์ครองโลก คือ โลกแห่งโลกิชนนี้มักจะมีแต่ความเดือนร้อนวุ่นวายโกลาหลไม่จบสิ้น เนื่องจากมนุษย์อาศัยในโลกนี้มีมากมายนับหลายพันล้านคนต่างจิตต่างใจ บ้างก็มีจิตใจต่ำทรามมีกิเลสที่อยากจะได้ทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน ชอบเบียดเบียน ช่มเหรงรังแกผู้อื่นเหตุที่คนประพฤติชั่วเช่นนั้นได้ เพราะขาดคุณธรรมคัมภีร์ครองโลกเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

ธรรมคัมภีร์ครองโลกประกอบด้วย หิริ ความละอายต่อบาป และอายใจต่อการทำความชั่ว ๓ ทาง คือ ทางกาย วาจาและใจ และโอดตปปะ ความเกรงกลัวต่อการประทำบาป ที่ต้องฝึกตนให้มีหิริ โอดตปปะอยู่เสมอ

๒.๒.๔ หลักธรรมอุปการะมากของผู้บริหารที่มีต่อตนเอง

หลักปฏิบัติของผู้บริหารที่ดีจะต้องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นที่พึงพอใจของการบริหาร ซึ่ง การที่เราได้รับอุปการะจากสิ่งและบุคคลอื่น เป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในแง่ของความเป็นจริง ตนจะเป็นที่พึ่งของตนก็ตาม แต่ว่าการดำรงชีวิต หรือ การบริหารงาน เป็นของเหตุผล บัณฑิต ดังนั้นตนเป็นที่พึ่งของตนเป็นเรื่องหลัก แต่ส่วนอื่นก็ต้องมีปัจจัยเข้ามาประกอบสนับสนุนให้เกิดการพึ่งพา เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน และผู้อื่นด้วย นั่นคือการได้รับอุปการะ ส่งเสริม สนับสนุน จากสิ่งและบุคคลอื่น แต่ว่าสิ่งและบุคคลอื่นนั้น ไม่ได้อยู่ร่วมกันกับเราตลอดไป แม้แต่มารดาบิดา บางโอกาสท่านก็ไม่อาจที่จะช่วยเหลืออะไรเราได้ เพราะเราไม่ได้อยู่ร่วมกับท่าน

ดังนั้นเห็นว่า พระพุทธเจ้าจึงแสดงธรรมะไว้ ๒ ข้อ ว่าเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก ^{๒๙} ก็ธรรมเหล่านั้นเมื่อบุคคลพัฒนาขึ้นแล้ว จะอยู่ภายในใจของบุคคล คัมภีร์ครองใจ รักษาใจ เอาไว้เราจะอยู่ที่ไหน จะทำอะไร จะไปในที่ใด ก็ตาม ธรรมะเหล่านั้นจะติดตามบุคคลไปเหมือนเงาที่ติดตามบุคคลไป หลักธรรม ๒ นี้ ก็ไปสู่จุดมุ่งหมายได้ ส่วนธรรมอุปการะคุณต่อบุคคลเหล่านั้น คือ

^{๒๙} อง.ทก.(ไทย) ๒๐/๑๘๐/๑๒๕

๑. สติ ความระลึกได้

ความระลึกได้นั้นหลักปฏิบัติที่บุคคลไม่สามารถจะขาดได้ ในชีวิตจริงนั้น คนสามารถขาดสติได้ในบางโอกาส แต่จะขาดสติไม่ได้ สติ จึงสำคัญต่อมนุษย์มาก การระลึกถึงสิ่งที่ล่วงมาแล้ว สิ่งที่ทำ คำที่พูด เรื่องที่คิด เราจะต้องมีอดีตเก็บสะสมไว้ จึงจะนำมาใช้ในปัจจุบันได้ หากระลึกถึงสิ่งในอดีตไม่ได้ เวลาจะทำ จะพูด แม้จะคิด ในปัจจุบันก็ทำ พูด คิด ไม่ได้ แต่เมื่อบุคคลมีสติ สามารถเหนี่ยวระลึกถึงเรื่องที่ทำ คำที่พูด สิ่งที่คิด แม้นานแล้วได้ ในขณะที่ทำ ในขณะที่พูด ในขณะที่คิด ก็ระลึกทันอยู่ทุกขณะ ในการปฏิบัติที่มีความละเอียดขึ้นไปกว่านั้น ได้ทรงสอนถึงสติที่ระลึกทันอยู่ทุกขณะ ปฏิบัติหรือ ขณะบริหารงาน ทำงาน ต่างๆ ที่ต้องมีสติอยู่ตลอดเวลา

กำลังทำอะไรอยู่ ก็รู้ว่า ขณะนี้เรากำลังทำสิ่งนั้นอยู่

ยืนอยู่ ก็รู้ว่า ขณะนี้เรากำลังยืนอยู่

เดินอยู่ ก็รู้ว่า ขณะนี้เรากำลังเดินอยู่

นั่งอยู่ ก็รู้ว่า ขณะนี้เรากำลังนั่งอยู่

นอนอยู่ ก็รู้ว่า ขณะนี้เรากำลังนอนอยู่

30

เป็นการระลึกรู้เท่าทันในอริยาบททั้งหลาย แม้จะคู่แขน เหยียดแขน หยิบอาหาร ตักอาหาร เลี้ยวอาหาร กลืนอาหาร ระลึกทันไปทุกขณะ เป็นการทำให้สงบอยู่กับอารมณ์นั้นๆ อันเป็นลักษณะของการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่า การยืน การนั่ง การเดิน การนอน แม้ต่อการดื่ม พูด คิด ยังต้องมีสติยับยั้งไม่ให้ขาด จะต้องมีสติอยู่ตลอดเวลาว่า เรากำลังทำอะไรต้องนี้ จะทำอะไรต่อไป ให้ฝึกจิตอยู่ตลอดเวลา เวลาทำงาน จะต้องมีสติยับยั้งไม่จิตมันออกไปข้างนอก ไม่ให้มันคิดถึงสิ่งที่ยังเป็นไปไม่ได้ ให้ฝึกตัวเองมีสติอยู่ตลอดเวลา

๒. สัมปชัญญะ ความรู้

อาการของการระลึกถึงความจริง การที่ผู้บริหารจะต้องมีสัมปชัญญะที่เป็นพื้นฐานแล้ว ยังต้องมีหลักธรรมอีก ๔ อย่างที่จะต้องฝึกไว้ตลอดเวลา ได้แก่

๑) สาทถกสัมปชัญญะ เป็นการรับรู้ว่าจะอะไรเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ สามารถที่จะขจัดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ประพฤติปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ได้ คิดไตร่ตรองดูว่า การที่เราจะพูดออกไปทำให้ผู้ฟังเสียความรู้สึก เสียหาย ทำร้ายจิตใจ ทำร้ายคนฟัง นี่เป็นสิ่งที่สัมปชัญญะเป็นคำบอกถึงสาเหตุของผล

³⁰พระเทพศิลา (ระแบบ จิตตญาณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจาก นวโกวาท ,พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕๑-๒๕๓.

๒) โจรสัมปชัญญะ รู้ทางที่ควรไปและไม่ควรไป กระแสของความคิด ที่ควรคิดและไม่ควรคิด

๓) สัมปายสัมปชัญญะ รู้ว่าสถานที่อยู่เช่นไรสบาย อาหารเช่นไรรับประทานไป แล้วให้ความสบายแก่ตน อากาศเช่นไรให้ความสบายแก่ตน บุคคลเช่นไรให้ความสบายแก่ตน ธรรมเนียมปฏิบัติข้อใดเมื่อปฏิบัติแล้วจะทำให้ได้รับความสบายรู้ทันในสิ่งเหล่านั้น

๔) อสัมโมหสัมปชัญญะ เป็นความรู้ที่ขจัดความหลง โดยตนเองไม่มีความหลงอยู่ในขณะนั้นๆ

สรุปได้ว่า สัมปชัญญะ ความรู้ตัว รู้อะไร ให้หลักธรรมว่า รู้ว่าอะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์ต่ออาชีพของเราเอง ยังบอกถึงสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ ผู้บริหารจะคิดให้ดี ว่าทำลงไปแล้วจะผลเสียตามหรือเปล่า หรือมีผลเสียน้อย ผลเสียมาก สถานที่สำคัญสำหรับผู้บริหาร เป็นสิ่งที่ผู้บริหารจะต้องทำงานทุกวัน อาคารจะต้องมีความสะอาด ปลอดภัย แก่ตนเอง และผู้อื่น ผู้จะคิดถึงสิ่งเหล่านี้ ข้อสุดท้ายที่ผู้จำเป็นต้องมีไว้ในใจเลย ขจัดความหลงของตัวเอง ออกไปจากใจ ถ้ายังยึดติดอยู่กับสิ่งที่ไม่กี่จะทำให้ตัวเองและผู้อื่นที่ทำงานด้วย เลื่อมไปด้วย การก็ไม่ดีขึ้น ทำให้ตำแหน่งที่มีอยู่เลื่อมไปอยู่ไม่คงทน

ยังมีนักคิดทางพระพุทธศาสนา และนักคิดทางการศึกษาได้ให้ความหลายหลักธรรมที่มีอุปการะมาก ๒ อย่างไรไว้หลายท่าน ได้แก่

พระสุธีวรญาณ³¹ ได้ให้ทัศนะธรรมมีอุปการะมาก ๒ ประการ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นธรรมที่เกื้อกูลส่งเสริมให้มีสติ มีสมาธิในการทำงาน ไม่ให้เกิดความผิดพลาดเสียหายทำให้รู้ตัวตลอดเวลาว่ากำลังทำอะไรอยู่ซึ่งจะมีผลต่อการปฏิบัติตนของผู้บริหาร ดังนั้น ธรรมมีอุปการะมาก จึงเป็นคุณธรรมและจริยธรรมที่เป็นหลักประพฤติปฏิบัติต่อตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาดังนี้

๑. สติ หมายถึง รู้จักกำหนดจดจำระลึกการที่ทำ คำที่พูดกิจที่ทำแล้ว และจะต้องทำต่อไป จะทำอะไรก็รอบคอบรู้จักยับยั้งใจไม่ผลิผลลามไม่ปล่อยปะละเลยทิ้งโอกาสสำหรับความดีงาม

๒. สัมปชัญญะ หมายถึง ความรู้ตัวหรือปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าคือมีปัญญารู้ตัวอยู่ทุกขณะไม่ผลอดตัว สัมปชัญญะ ใ้คู่กับสติความระลึกได้ จึงมักพูดรวมกันว่าคนมีสติสัมปชัญญะ หมายความว่า เมื่อมีสติแล้วจะมีสัมปชัญญะเป็นของคู่กัน สัมปชัญญะความรู้ตัวนี้ก็คือ ปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เพราะมีสตินั่นเอง

³¹ พระสุธีวรญาณ, รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สัมภาษณ์ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๔๖

ปราชญ์ กล่าวคำสอน³² ได้ให้ความหมายธรรมมีอุปการะมาก ไว้ว่า เป็นธรรมที่เกื้อกูลในกิจการทำความดีทุกอย่างอันได้แก่ สติและสัมปชัญญะ ดังนี้

ธรรมมีอุปการะมาก เป็นธรรมที่เกื้อกูล เอื้ออำนวยในกิจการในการทำความดีทุกอย่าง เพื่อมิให้ทำอะไรผิดพลาด เปรียบเสมือนกัลยามิตรคอยช่วยเหลือมิให้ทำอะไรเสียหาย มี ๒ ประการ

๑. สติ ความระลึกได้ สำนึกอยู่เสมอก่อนทำ ก่อนพูดในสิ่งใดเรื่องใด และนึกถึงการที่ทำและคำที่พูดแล้วเมื่อนานได้หรือนึกถึงรูปที่เคยเห็นได้

๒. สัมปชัญญะ ความรู้ชัดในสิ่งที่นี้ก็ได้หรือเข้าใจชัดตามความเป็นจริงของเหตุการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งขณะที่ทำหรือพูด เมื่อกำลังทำ กำลังพูด และกำลังคิดก็รู้ตัวว่าเรากำลังทำสิ่งนี้อยู่ กำลังพูดเรื่องนี้อยู่ กำลังคิดเรื่องนี้อยู่

โสว มาลาทอง³³ ได้กล่าวถึง ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ประการไว้ว่า คำว่า “คุณธรรม” หมายถึง ความถูกต้อง ความดีความเจริญ สิ่งที่ดีควรประพฤติซึ่งมีปรากฏอยู่ตามธรรมชาติสำหรับปรับปรุงกาย วาจาและใจของมนุษย์ให้สะอาดงามเช่น ให้มีความเรียบร้อยเข้มแข็งและมีความอดทน เป็นต้น

คำว่า อุปการะ หมายถึง การอุดหนุนช่วยเหลือส่งเสริมการมีน้ำใจโอบอ้อมอารี การสงเคราะห์เกื้อกูลจุดเจืออาการมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มี ๒ ประการ คือ

๑. สติ ความระลึกได้ มีสติมั่นคง รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำ คำที่พูดกิจที่ทำแล้วและจะทำต่อไปได้ จะทำอะไรก็รอบคอบรู้จักยับยั้งชั่งใจไม่ผลีผลาม ไม่เลินเล่อไม่เลื่อนลอย ไม่ประมาท ไม่ยอมถลำลงในทางผิดพลาดไม่ปล่อยปละละเลยทั้งโอกาสสำหรับความดีงาม

๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว ความรู้ตัวที่เป็นไปในปัจจุบันในขณะที่กำลังทำ กำลังพูด กำลังคิดอะไรอยู่ก็รู้ตัวในขณะนี้

ธรรม ๒ ประการนี้ เป็นอุปการะมากมีส่วนเกื้อกูลต่อการทำงานหรือทำความดีทุกอย่าง มีธรรม ๒ ประการนี้ ย่อมเป็นคนรอบคอบไม่ประมาทจะคิดจะทำจะพูดอะไรก็จะไม่ผิดพลาด ไม่เสียหาย

สติและสัมปชัญญะ เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญสำหรับผู้บริหารมาก เพราะเป็นคุณธรรมที่จะทำให้ผู้บริหารระลึกได้ ในขณะที่กำลังทำปฏิบัติหน้าที่อยู่ จะต้องมีความสมาธิในการทำงาน

³²ปราชญ์ กล่าวคำสอน, คุณธรรมจริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ, (กรุงเทพมหานคร : เขตได้ การพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖-๒๗.

³³โสว มาลาทอง, การศึกษาจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

ทำให้ผู้บริหารรู้ว่าตนเองกำลังทำอะไรอยู่ซึ่งจะมีผลต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นหลักประกันความผิดพลาดเสียหายอันอาจเกิดขึ้นแก่ผู้บริหาร สติ และ สัมปชัญญะ จึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญเหมาะสมที่สุดต่อการประพฤติปฏิบัติตนของผู้บริหาร สติและสัมปชัญญะ จึงเป็นคุณธรรมที่จะทำให้ผู้บริหารระลึกได้ มีสติมีสมาธิในการทำงาน ทำให้ผู้บริหารรู้ว่า ตนเองกำลังทำอะไรอยู่ซึ่งจะมีผลต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นหลักประกันความผิดพลาดเสียหายอันอาจเกิดขึ้นแก่ผู้บริหาร สติสัมปชัญญะ จึงเป็นคุณธรรมและจริยธรรมที่สำคัญเหมาะสมที่สุดต่อการประพฤติปฏิบัติของผู้บริหาร

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คมสัน บุพศิริ³⁴ ได้ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดนครพนม ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดนครพนม ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียนและครู-อาจารย์ผู้ปฏิบัติการสอน โดยมีกลุ่มตัวอย่างได้แก่ ข้าราชการครูจำนวน ๓๗๔ คน ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียนจำนวน ๓๖ คน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน ๔๐ คน และครู-อาจารย์จำนวน ๒๙๘ คน

ผลการวิจัยพบว่า

ข้าราชการมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีพฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม โดยภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยจำแนกตามสถานภาพตำแหน่ง ปรากฏดังนี้

ผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีพฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาอยู่ในระดับค่อนข้างสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาแสดงพฤติกรรมด้านความมีวินัยและคุณธรรมอยู่ในระดับสูง ส่วนที่เหลืออีก ๗ ด้าน ผู้บริหารมีพฤติกรรมอยู่ในระดับค่อนข้างสูง

³⁴คมสัน บุพศิริ, “พฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม”, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), หน้า ๗๓-๘๕.

ผู้ช่วยผู้บริหารมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมโดยภาพรวมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาอยู่ในระดับค่อนข้างสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมัศึกษามีคุณธรรมทุกด้านอยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยมีด้านความซื่อสัตย์ มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด และด้านความมีสัจจะในการพูดการกระทำและความจริงใจมีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด

ครู-อาจารย์ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรม โดยภาพรวมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา อยู่ในระดับค่อนข้างสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมัศึกษามีคุณธรรมด้านทุกด้านอยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยด้านความซื่อสัตย์มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด และด้านการอุทิศตนเสียสละและมุ่งมั่นมีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด

เถวียน พันธนู³⁵ ได้ทำการวิจัย เรื่องการศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ดตามความคิดเห็นของครูผู้สอน และประธานกรรมการโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูผู้สอน และประธานกรรมการโรงเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย ๕ ด้าน กลุ่มตัวอย่างจำแนกเป็น ครูผู้สอน จำนวน ๓๕๖ คน และประธานกรรมการโรงเรียน ๒๕๕ คน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมและจำแนกตามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นรายด้านทั้ง ๕ ด้าน โดยมีรายชื่อที่มีคุณธรรมค่อนข้างสูงจำนวน ๑ ข้อ ในแต่ละด้านดังนี้ เข้าร่วมงานสังคมตามที่ได้รับเชิญ อุทิศเวลาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ร่วมกันกับคนใกล้ชิดหรือพรรคพวกในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนจากตำแหน่งหน้าที่ ตัดสินปัญหาด้วยความเป็นธรรมตามหลักการและเหตุผล จัดให้มีการประชุมผู้ร่วมงานอยู่อย่างสม่ำเสมอ แต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะ ปฏิบัติงานด้วยความสุจริตเป็นที่ไว้วางใจ ให้อภัยผู้ร่วมงานอยู่อย่างเนืองนิตย์ บริหารงานโดยยึดระเบียบแบบแผนของทางราชการเป็นหลัก

๒. ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของผู้บริหารโรงเรียน โดยรายด้าน ๖ ด้านไม่แตกต่างกัน แต่ประธานกรรมการโรงเรียนมีความคิดเห็น

³⁵เถวียน พันธนู, “การศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน และประธานกรรมการโรงเรียน”, **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), หน้า ๘๗-๘๙.

เกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของผู้บริหารโรงเรียนใน ๓ ด้านที่เหลือนอกจากครูผู้สอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ คือ ด้านมีความเมตตากรุณาต่อผู้ร่วมงานและผู้อื่นด้านมีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน และด้านมองโลกในแง่ดี

รณเดชชัย จำปางาม ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารศึกษา วิทยาลัยการสาธิตสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามความคิดเห็นของผู้บริหารและบุคลากร

๒. เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างทางการบริการ พฤติกรรมทางการบริหารคุณธรรมและจริยธรรมตามความคาดหวัง

๓. เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยผู้บริหารและบุคลากรของวิทยาลัยการสาธิตสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ทุกคน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาได้มาจากประชากรทุกคน คือ ผู้บริหารจำนวน ๑๗ คน บุคลากรจำนวน ๗๓ คน

ผลการศึกษาพบว่า

๑. สภาพปัจจุบันและปัญหาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารตามความคิดเห็นของผู้บริหารและบุคลากร จากการศึกษาปัญหาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร โดยภาพรวมพบว่า ความคิดเห็นต่อระดับการปฏิบัติตนเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารอยู่ในระดับมากทั้ง ๔ ด้าน การศึกษาปัญหาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารตามความคิดเห็นของบุคลากร โดยภาพรวมพบว่า มีความคิดเห็นต่อระดับการปฏิบัติตนเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร อยู่ในระดับปานกลาง ๒ ด้าน ส่วนระดับการปฏิบัติของผู้บริหารด้านคุณธรรมและจริยธรรมตามสังคมและประเทศชาติ คุณธรรมและจริยธรรมต่อตนเองอยู่ในระดับมาก

๒. การวิเคราะห์โครงสร้างทางการบริการ พฤติกรรมทางการบริหาร คุณธรรมและจริยธรรมตามความคาดหวังจากการศึกษาโครงสร้างทางการบริหารพบว่า ขั้นตอนการทำงานมีความซ้ำซ้อนกัน ขาดความชัดเจน ใช้คนไม่เหมาะสมกับงาน ที่มาของผู้บริหารขาดความชอบธรรมจากการศึกษาพฤติกรรมทางการบริหาร พบว่า เป็นพฤติกรรมที่คำนึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน ใช้

³⁶รณเดชชัย จำปางาม, “การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารการศึกษา : วิทยาลัยการสาธิตสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย”, **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต** สาขาการบริหารการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔-๓๕.

ระบบพรรคพวกในการบริหารงาน ขาดระบบการสร้างแรงจูงใจ ขาดหลักเกณฑ์การประเมินผลการปฏิบัติงาน จากการศึกษาความคาดหวังของบุคลากรพบว่า ส่วนมาก มีความต้องการให้ผู้บริหารมีความซื่อสัตย์สุจริต ยึดหลักประชาธิปไตยในการทำงาน มีความจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่เล่นพรรคเล่นพวกเสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีวินัยต่อตนเอง ซื่อสัตย์ต่อครอบครัว

๓. แนวทางในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารจากการศึกษา พบว่า การที่จะทำให้ผู้บริหารได้แสดงถึงการใช้คุณธรรมและจริยธรรมทางการบริหารได้นั้น ผู้บริหารจะต้องมอบหมายงานและกระจายอำนาจอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งให้มีการจัดทำภาระงานของแต่ละคน ควรให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในประเด็นสำคัญ เพื่อหลีกเลี่ยงข้อกล่าวหา การใช้ระบบพรรคพวกในการบริหาร รวมทั้งให้มีการจัดทำคู่มือขั้นตอนการปฏิบัติงานและวิธีการปฏิบัติงาน เปิดโอกาสให้มีระบบการตรวจสอบทางสังคม และที่สำคัญที่สุดผู้บริหารทุกตำแหน่งควรจะมาจากการเลือกตั้ง เพราะเป็นวิถีทางในระบบประชาธิปไตยและเป็นการเพิ่มความชอบธรรมในการบริหารงาน เพื่อให้การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ผู้บริหารจะต้องอาศัยภาวะผู้นำด้วยการสร้างแรงจูงใจให้ทุกคนมีส่วนร่วมทำงานเป็นทีมสร้างมาตรฐานการปฏิบัติ สร้างมาตรฐานการให้คุณให้โทษ มีระบบการประเมินผลงานและที่สำคัญต้องมีระบบการตรวจสอบทางสังคม

ธีระนาถ กลิ่นชั้น³⁷ ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับจริยธรรมของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมจริยธรรมครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ขนาดใหญ่พิเศษ จังหวัดนครราชสีมา และเพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมจริยธรรมโดยจำแนกตามสถานภาพ เพศ ค่าใช้จ่าย ต่อเดือน และประสบการณ์ทำงานกลุ่มตัวอย่างเป็นข้าราชการครูที่สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ขนาดใหญ่พิเศษ จังหวัดนครราชสีมา ๑๑ โรงเรียน จำนวน ๒๕๕ คนผลการวิจัยพบว่า ระดับพฤติกรรมจริยธรรมของข้าราชการครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ขนาดใหญ่พิเศษ จังหวัดนครราชสีมา อยู่ในระดับสูงมาก และระดับพฤติกรรมจริยธรรม เมื่อจำแนกตามสถานภาพ เพศ ค่าใช้จ่ายต่อเดือน ประสบการณ์ทำงานอยู่ในระดับสูงมากและสูงเช่นเดียวกัน

³⁷ธีระนาถ กลิ่นชั้น, “การศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับจริยธรรมของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา”, ปรินญาศึกษาสาตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๕๓-๖๑.

ละเอียด แซ่คู³⁸ ได้ทำการวิจัยเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ตามทัศนะของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาตามทัศนะของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา โดยจำแนกตามเพศและประสบการณ์ในการทำงาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๓๕๕ คน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ตามทัศนะของครูผู้สอนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมากทุกมาตรฐาน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือด้านเลี้ยงชีพชอบ

๒. คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ตามทัศนะของครูผู้สอนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา เมื่อพิจารณาเป็นรายมาตรฐานเรียงลำดับได้ดังนี้ มาตรฐานที่ ๓ รักเกียรติและศักดิ์ศรีมีความโปร่งใส ใช้ระบบเศรษฐกิจพอเพียงเลี้ยงชีพดีชอบ กอปรกิจเพื่อสังคม รองลงมาคือมาตรฐานที่ ๑ รักความสุจริต อุทิศเวลารับใช้ประชาชนด้วยความเมตตาธรรม และมาตรฐานที่ ๒ ริเริ่มสิ่งใหม่ ใฝ่หาความรู้ กล้าสู้กล้าทำนำมาซึ่งประโยชน์ส่วนรวม

๓. การเปรียบเทียบคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ตามทัศนะของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมาจำแนกตามเพศ และประสบการณ์ทำงาน เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบโดยภาพรวมทุกมาตรฐานและรายด้านของแต่ละมาตรฐานพบว่า ครูผู้สอนที่เป็นเพศชายและเพศหญิงและครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่ำกว่า ๑๕ ปี และประสบการณ์ในการทำงาน ๑๕ ปีขึ้นไป มีทัศนะต่อคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

³⁸ ละเอียด แซ่คู, “คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาตามทัศนะของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๔), หน้า ๘๑-๘๕.

สุรัตน์ มุ่งอิงกลาง³⁹ ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และครองงานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ตามทัศนะของครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อเปรียบเทียบคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน ครองงานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมาตามทัศนะของครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ มีจำนวน ๖๓๕ คน จำแนกเป็นครูฝ่ายกิจการนักเรียน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีทัศนะต่อคุณธรรมตามแนวพุทธธรรม ในการครองตน ครองคน และครองงาน ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน และด้านที่มากที่สุด คือ คุณธรรมในการครองตน รองลงมาเฉลี่ยเท่ากัน คือ คุณธรรมในการครองคนและครองงาน

๒. การเปรียบเทียบคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และครองงานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ตามทัศนะของครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และเมื่อพิจารณาารายกลุ่มพบว่า คุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครูฝ่ายกิจการนักเรียนครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีทัศนะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองคน ครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีทัศนะแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ สำหรับคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองคน ครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีทัศนะแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕

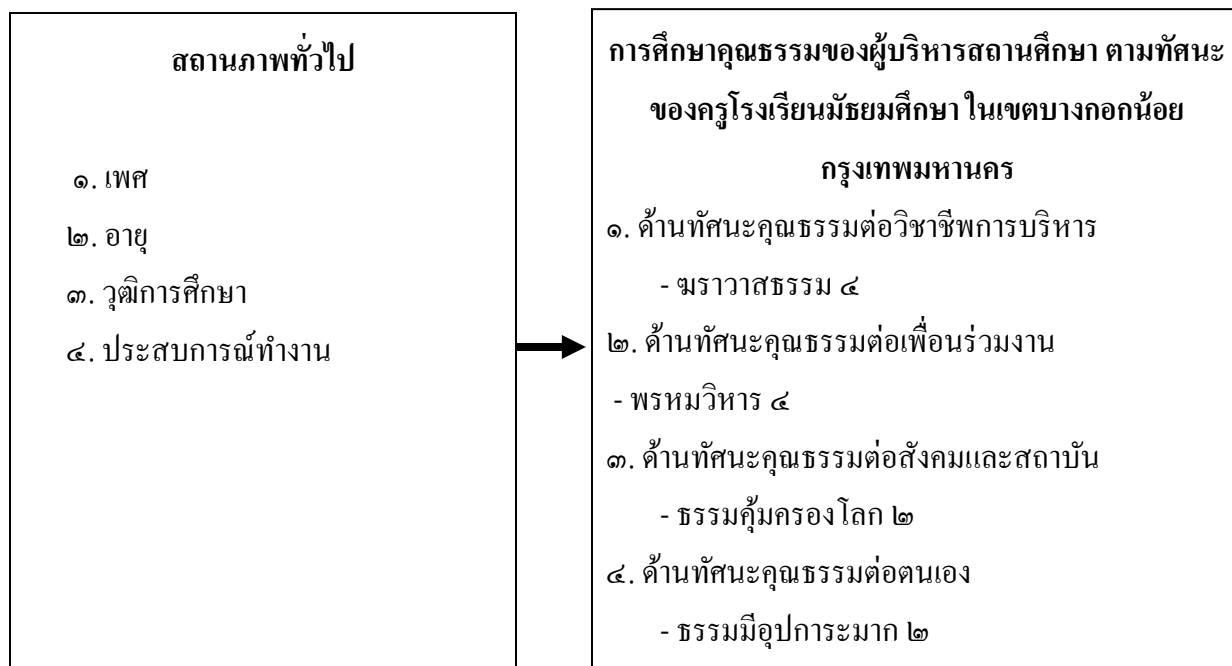
³⁹สุรัตน์ มุ่งอิงกลาง, “การศึกษาคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๗-๑๔๕.

๓. คุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคนและครองงาน และคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในภาพรวมของผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมาพบว่า มีความสัมพันธ์ในเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ. ๐๕ และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์เป็นรายคู่ของคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมทั้ง ๓ ด้าน พบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ทุกคู่

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า คุณธรรมเป็นเครื่องสำคัญและมีความ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจะต้องมีควบคู่ไปกับการบริหารงาน เพราะผู้บริหารที่มีคุณธรรมจะ สามารถนำพาองค์กรไปสู่ความสงบสุข มีความเจริญก้าวหน้า บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้กำหนด ไว้จึงมีผู้สนใจศึกษาเรื่องคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในหลายลักษณะ เช่น คุณธรรม ๔ ประการ คุณธรรมต่อวิชาชีพการบริหาร ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อสังคมและประเทศสถาบัน และ ต่อตนเอง คุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในการครองตน ครองคน และครองงาน การพัฒนาคุณธรรม ของผู้บริหาร การปฏิบัติงานและคุณธรรมของผู้บริหารตามทัศนะของครูผู้สอน จะเห็นว่า คุณธรรม เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีควบคู่ไปกับการบริหารงาน

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรต้น ตัวแปรตาม

แผนภูมิ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย